

VAK **ECONOMIE**

DOCENT **DR J.TH LINDBLAD**

LES **Het economische leven in Nederlands-Indië**

Het Nederlandse koloniaal kapitalisme vierde hoogtij in de Indonesische archipel vanaf omstreeks 1870 tot de Japanse inval in 1942. Dit hoogtepunt werd voorafgegaan door exploitatie van de natuurlijke rijkdommen in Nederlands-Indië door eerst de VOC (1602-1799), daarna de koloniale staat, in het bijzonder door middel van het Cultuurstelsel op Java (1830-1870). Het koloniaal kapitalisme kende een uitloop na de Indonesische onafhankelijkheid tot aan de overname en nationalisatie van de Nederlandse bedrijven aan het einde van de jaren vijftig. Deze bijdrage over de economie spitst zich toe op drie thema's: de plurale economie, de economische structuur en de periodisering.

DE PLURALE ECONOMIE

De totale bevolking van Nederlands-Indië nam toe van 42 miljoen mensen in 1905 tot 61 miljoen in 1930 en naar schatting 70 miljoen in 1945; hiervan woonden twee-derde op Java en een-derde op de overige eilanden. De volkstelling van 1930 gaf de etnische samenstelling van de bevolking als volgt aan: 59,5 miljoen inheemsen (97,5 %), 1,3 miljoen zogenaamde 'Vreemde Oosterlingen', voornamelijk Chinezen (2,1 %) en 235.000 Europeanen (0,4 %).

Het onderscheid tussen de bevolkingsgroepen op grond van etnische herkomst was vastgelegd in het Regeringsreglement van 1854. Dit onderscheid werkte overal door in het economische en sociale leven.

De economische gelaagdheid kwam tot uiting in de handel waar we drie niveaus onderscheiden. De internationale handel werd in hoge mate beheerst door Europese bedrijven terwijl Chinese kooplieden de regionale tussenhandel voor hun rekening namen. Alleen op het niveau van de lokale

handel treffen we inheemse, Indonesische ondernemers aan.

Het etnische onderscheid bepaalde ook de situatie in het onderwijs. In 1920 telden de Europese lagere scholen, waar de voertaal Nederlands was, slechts 2.630 leerlingen tegenover 38.000 leerlingen op de Maleistalige Hollandsch-Indische School en 780.000 leerlingen op inheemse dorpscholen. In 1938 gingen slechts 800 scholieren op voor het eindexamen en waren niet meer dan 267 studenten ingeschreven in het hoger onderwijs. Kennis van het Nederlands bleef voorbehouden aan een kleine elite maar gold wel als voorwaarde om een belangrijke positie te verwerven in het koloniale bedrijfsleven of bij de overheid.

Het sociaal-economische onderscheid leidde tot grote inkomensverschillen. Rond 1930 verdiende een Europeaan 2.700 gulden per jaar ofwel even veel als acht Chinezen of 45 Indonesiërs. De inkomensontwikkeling gedurende de jaren twintig en dertig laat zien dat Europeanen en Chinezen relatief meer erop vooruitgingen dan Indonesiërs.

ECONOMISCHE STRUCTUUR

De samenstelling naar beroep van de bevolkingsgroepen verschilde nogal. Ruim 60% van de Indonesiërs werkten in de landbouw tegenover niet meer dan 5% in de handel. Ruim een derde (36 %) van alle Chinezen hadden een betrekking in de handel. De Europeanen waren vooral werkzaam bij de grote Westerse bedrijven en de koloniale overheid.

Onder de sectoren van de economie domineerden landbouw en handel. De bijdrage van de landbouw in het nationaal inkomen was nog 45% in 1930 en liep na de onafhankelijkheid van Indonesië zelfs op tot boven de 50% in de jaren zestig. Het aandeel van de dienstensector bleef vrij constant rond 40%. De industrie maakte voor de oorlog 15% uit van het nationaal inkomen maar nam daarna af tot 10%.

Het hoofdkantoor van de Deli-Maatschappij te Medan.

(Foto collectie KITLV)

VAK   **ECONOMIE**

DOCENT   **DR J.TH LINDBLAD**

LES   **Het economische leven in Nederlands-Indië**

Bij de landbouw onderscheiden we de voedsellandbouw, vooral rijst, en de exportlandbouw: suiker op Java, tabak, rubber en palmolie uit Sumatra, rubber ook uit Borneo (nu Kalimantan) en copra uit Celebes (nu Sulawesi). Daarnaast was er een belangrijke mijnbouwsector: tin uit Banka en Billiton (nu Belitung) en aardolie uit Sumatra en Kalimantan.

PERIODISERING

De laat-koloniale periode laat zich in een drietal fasen opsplitsen. De eerste fase liep van 1870 tot omstreeks 1905. Dit was de tijd van de vestiging van effectief koloniaal gezag tot in alle uithoeken van de archipel. De kolonie werd opengesteld voor investeringen van particulier kapitaal, met name uit Nederland, en de koloniale overheid ging een liberaal beleid ten gunste van vrijhandel voeren.

De tweede fase liep van 1905 tot 1930, gekenmerkt door een versnelde instroom aan buitenlands kapitaal, een sterke toename van de export en een voortgezet liberaal handelsbeleid. De omvang van de buitenlandse kapitaalsinvesteringen nam toe van 1,7 miljard guldens in 1914 tot 4 miljard in 1930; twee-derde hiervan was Nederlands geld. De uitvoer nam een grote vlucht met als voornaamste exportproducten suiker, rubber en olie. Steeds meer van de export ging naar andere markten dan Nederland; we spreken van een commerciële emancipatie door de kolonie van het moederland. Er werd voor veel méér geëxporteerd dan geïmporteerd, zodat de handelsbalans (de opbrengsten uit uitvoer minus de bestedingen aan invoer) een overschot vertoonde van maar liefst 38%. Behoorlijke winsten vloeiden naar Nederland.

In deze fase gaf de koloniale overheid ook gestalte aan de Ethische Politiek, gelanceerd in de troonrede in 1901. Bedoeling was om de welvaart van de inheemse bevolking te bevorderen door middel van irrigatie (om de productiviteit in de rijstbouw te verhogen), onderwijs en verhuizingen van Java naar de overige eilanden. De resultaten waren echter teleurstellend en in de jaren twintig ging de overheid hierop bezuinigen.

De derde, korte fase was die van de jaren dertig toen Nederlands-Indië zwaar getroffen werd door de economische depressie. Investerings en handel liepen terug en de koloniale overheid schakelde over op een protectionistisch beleid. Nederlands-Indië bleef echter economisch heel belangrijk. De latere Nobelprijswinnaar Jan Tinbergen berekende dat 14% van het Nederlandse nationaal inkomen in 1938 toe te schrijven was aan het koloniale bezit.

BIOGRAFIE

dr J.Th Lindblad

J. Thomas Lindblad (1949) werd geboren in Zweden en studeerde in de Verenigde Staten en aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds 1975 is hij verbonden aan de Universiteit Leiden, momenteel als universitair hoofddocent bij de Opleiding Geschiedenis en de Opleiding Indonesisch. Hij schreef boeken zoals *Between Dayak and Dutch; The economic history of Southeast Kalimantan 1880-1942* (1988), *Foreign investment in Southeast Asia in the twentieth century* (1998) en *Bridges to new business; The economic decolonization of Indonesia* (ter perse). Hij was mede-auteur van *The emergence of a national economy; An economic history of Indonesia 1800-2000* (2002).

LEESLIJST

- > Bogaerts, Els, en Remco Raben (red.), *Van Indië tot Indonesië* (Amsterdam, 2006).
- > Booth, Anne, *The Indonesian economy in the nineteenth and twentieth centuries; A history of missed opportunities* (Londen, 1998).
- > Dick, Howard, Vincent Houben, J. Thomas Lindblad en Thee Kian Wie, *The emergence of a national economy; An economic history of Indonesia 1800-2000* (Crows Nest, NSW, 2002).
- > Lindblad, J. Thomas, 'Ondernemen in Nederlands-Indië, c. 1900-1940' *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 108 (1993) p. 699-710.
- > Lindblad, J. Thomas (red.), *Historical foundations of a national economy in Indonesia, 1890s-1990s* (Amsterdam, 1996).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

